

Usporeni razvoj govora kod djece predškolske dobi

Galović, Daria

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:503322>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-06**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

DARIA GALOVIĆ

USPORENI RAZVOJ GOVORA KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Završni rad

Pula, lipanj, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

DARIA GALOVIĆ

USPORENI RAZVOJ GOVORA KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Završni rad

JMBAG: 0303059010, redoviti student

Studijski smjer: Predškolski odgoj

Predmet: Govorno izražavanje

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Lingvistika

Mentor: Irena Mikulaco, prof., pred.

Pula, lipanj, 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ 2018.

Potpis

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Jezik i govor.....	2
2.1. Što je jezik?	2
2.2. Što je govor?	2
2.3. Govorni organi.....	3
3. Razvoj govora kod djece predškolske dobi.....	4
4. Usporeni razvoj govora kod djece predškolske dobi.....	9
4.1. „Usporeni razvoj govora“	9
4.2. Zašto dolazi do poremećaja u razvoju govora?	11
4.3. Kako prepoznati dijete s usporenim razvojem govora?	12
4.4. Kalendar jezično-govornog razvoja	13
4.5. Rano prepoznavanje jezičnih teškoća	20
5. Kako poticati dijete s usporenim razvojem govora?.....	22
5.1. Što roditelji i odgojitelji mogu učiniti?	22
6. Provedba istraživanja	25
6.1. Ispitanici	25
6.2. Instrumentarij.....	26
6.3. Postupak	28
6.4. Rezultati istraživanja	28
7. Zaključak	30
8. Literatura	32
9. Popis tablica	33
Sažetak.....	34
Abstract	35

1. Uvod

Govor ima veliki značaj u životu, a posebice u komunikaciji, stoga je razvoj govora od velike važnosti za čovjeka. Predškolsko razdoblje, odnosno razdoblje od druge pa do šeste godine života, najznačajnije je doba za razvoj govora. Dijete upijajući sadržaje iz okoline, odnosno slušajući govor okoline, počinje učiti i usvajati gramatička pravila jezika te oblikuje svoju jezičnu razinu govornog izražavanja (Benc-Štuka, 2010). Važnu ulogu u djetetovom razvoju, odnosno u razvoju govora ima djetetova okolina. Ona mora biti primjeren model po kojem će dijete učiti govoriti. Djetetova okolina mora biti poticajna, mora podržavati i usmjeravati dijete, te svi koji se nađu u djetetovoj okolini moraju imati veliku količinu strpljenja, jer upravo poticajna okolina djeteta vodi k adekvatnom razvoju govora.

Od začeca pa kroz cijeli život čovjek se razvija. Razvoj govora započinje još u majčinoj utrobi te on ima neki svoj tijek. Nažalost, ponekad se tijek razvoja govora ne odvija po „planu“ te dolazi do jezičnih poteškoća.

Upravo se ovaj završni rad bavi problematikom jedne jezične poteškoće – usporenim razvojem govora kod djece predškolske dobi. U radu se govori o razvoju govora, o samoj problematici usporenog razvoja govora i o načinima poticanja razvoja govora kod djece. Rad se usmjerio i na problem koji se često javlja, a to je neslaganje, odnosno slaganje procjena roditelja i odgojitelja vezanih uz razvoj djece, tj. uz teškoće razvoja prisutnih kod djece. Ključno je pravovremeno i valjano detektiranje postojanja poteškoća kako bi se adekvatnim tretmanom preveniralo i usmjerilo razvoj u pravome smjeru. U radu je opisano provedeno istraživanje i dobiveni rezultati.

2. Jezik i govor

Pitanje je koliko ljudi zapravo razmišlja o razlici jezika i govora, razmišljaju li uopće o tim pojmovima, razmišljaju li uopće o komunikaciji kao komunikaciji, znaju li ljudi što sve obuhvaća komunikacija te na koje sve načine ljudi međusobno komuniciraju? Unatoč tome što komunikacija obuhvaća više aspekata, kako je ovim završnim radom obuhvaćena tema govora, ukratko ćemo razlučiti pojmove jezik i govor.

2.1. Što je jezik?

Što je to zapravo jezik? Psihologijski rječnik (Petz, 2005) jezik tumači kao sustav znakova kojima se ljudi sporazumijevaju, a čime ostvaruje komunikacijsku funkciju. Jezik pomaže u mišljenju, registrira osobna iskustva te čuva informacije (Petz, 2005). Jezik se sastoji od pet sustava ili aspekata komunikacije. U sustave komunikacije uključuju se glasovi, značenja, poredci i oblici riječi te društvena upotreba jezika (Apel i Masterson, 2003). Kako je već rečeno, jezik je zapravo sredstvo za pohranu iskustava, odnosno on nam omogućuje i upotrebu tuđih očiju i ušiju kako bismo zapravo mogli naučiti i više nego što bismo mogli iz vlastitog iskustva (Rathus, 2000).

Jezik je zapravo značajni dio egzistencije. Putem jezika ljudi se povezuju s drugima te kroz njega izražavaju sebe, svoje osjećaje te vode brigu o sebi. Važnost jezika, logopedi Apel i Masterson (2003: 20), dočarali su nam na jedan slikoviti način: „Jezik je važan i zato što je to vaš prozor u djetetovu osobnost – njegove riječi vas upućuju u njegove misli i osjećaje. Putem jezika možete usmjeravati svoje dijete i utjecati na njega te mu prenositi svoje životne vrijednosti“.

2.2. Što je govor?

Govor je osnovni način komunikacije među ljudima. Petz (2005) ističe kako je govor sustav znakova koji služi za namjerno međusobno sporazumijevanje. Ljudi s lakoćom razlikuju govor od ne govora. Razlikuju kad netko plače, pjeva, govori. No,

što je to zapravo govor? Rathus (2000) ističe kako je govor priopćavanje informacija (misli i osjećaja) pomoću simbola poredanih u skladu s pravilima gramatike, a Škarić (1987) navodi kako je govor zapravo optimalna zvučna ljudska komunikacija koja je oblikovana rimom rečenica, riječi i slogova. No, Petz (2005) napominje kako u govor spadaju i sve vrste pisama, svi oblici gestovnog i mimičkog sporazumijevanja te upotreba različitih signala. Također, govor olakšava mišljenje jer riječi su simboli s određenim značenjem, a tako se stvaraju pojmovi, oni konkretni te potom oni apstraktni.

2.3. Govorni organi

Govor se sastoji od slanja i primanja poruka, stoga u govorne organe ubrajamo i one koji produciraju govor i one koji primaju te razumiju govor. Sluh je pretežno važan za primanje informacija, dok je za razumijevanje primljenih informacija važan Wernickeov centar u mozgu. Wernickeov centar važan je za primanje zvučnih slika i riječi. Također, u mozgu je za govor važan i Broca centar koji nam služi za oblikovanje hotimičnih pokreta produkcijskih organa govora (Škarić, 1987).

Govorni organi važni za formiranje glasa su pomični organi, odnosno grkljan, glasnice, nepce s resicom, jezik, donja čeljust, ždrijelne stijenke i usne. Dok u nepomične ubrajamo tvrdo nepce, gornju čeljust i zube. Glas nastaje na način da zračna struja prolazi iz pluća kroz dušnik te se provlači kroz grkljan s glasnicama – tu dobivamo oblik glasa. Glas tada dolazi u grlo nad kojim se nalazi ždrijelo, ono vodi u nosnu i usnu šupljinu. Te šupljine služe kao rezonatori, odnosno za pojačavanje glasa. U nosnoj i usnoj šupljini zračna struja dobiva konačan oblik (Bratko, 2007).

3. Razvoj govora kod djece predškolske dobi

Tijekom prvih šest godina djetetova života, roditelji, odgojitelji odnosno djetetova primarna okolina ima priliku djetetu pomoći usvojiti najvažniju vještinu koju će ikada učiti – sposobnost da se služi jezikom (Apel i Masterson 2003). Razvoj govora složen je proces u kojem dijete, roditelji i odgojitelji imaju vlastite bitne te međusobno isprepletene uloge. Unutar prvih šest godina djetetova života, dijete će usvojiti osnove komunikacije (jezika i govora) koje će mu cijeli život koristiti (Apel i Masterson 2003).

Najintenzivniji razvoj govora događa se u prve tri godine života, kada dijete prođe faze od prvog krika, glasanja, do razgovora u kojem dijete govorom može izraziti svoje osjećaje, potrebe, želje i misli. Taj razvoj govora kod djece se razvija po predvidivim fazama (Mesec, 2010).

Djetetovo predgovorno razdoblje počinje rođenjem i traje do 9. mjeseca, govorno razdoblje obilježava pojava prve riječi sa značenjem od 9. do 15. mjeseca. Prve se rečenice javljaju od 18. – 24. mjeseca, a naglo širenje rječnika i usvajanje gramatičnosti od druge do treće godine života (Mesec, 2010).

Rathus (2000) ističe kako se govor djece uvijek razvija u istom, odnosno nepromjenjivom nizu koraka. Razvoj govora započinje prelingvističkim vokalizacijama plač, gukanje i tepanje.

Plač je najpoznatiji verbalni oblik komuniciranja kod novorođene djece, odnosno to je gotovo jedini zvuk kojeg dijete proizvodi tijekom prvog mjeseca. „Plač je izbacivanje zraka iz vokalnog trakta, bez nekih razlikovnih, dobro oblikovanih glasova“ (Rathus, 2000: 323) Tijekom drugog mjeseca djeca počinju i gukati – to su glasovi koje dijete proizvodi, a slične samoglasnicima pa zvuče kao oduženi „oh“ ili „ah“. Gukanje je zapravo povezano s osjećajem ugone ili pozitivnog uzbuđenja (Rathus, 2000). Oko 5. i 6. mjeseca djeca započinju tepati. „Tepanje je prva vokalizacija, ili prvi oblik glasanja koji slični ljudskom govoru“ (Rathus, 2000: 323).

Apel i Masterson (2003), za razliku od Rathusa (2000) koji dječju pojavu izgovaranja glasova naziva tepanje, oni nazivaju brbljanjem. To će se brbljanje tipično sastojati od istih nizova samoglasnika i suglasnika, npr. abababababa,

inininin, tatatatata. Brbljanje je faza u kojoj očevi pomisle da je njihovo dijete reklo „tata“, no oni su zapravo čuli zadnji lančić djetetovih glasova (Apel i Masterson, 2003). Dijete u ovoj fazi počinje eksperimentirati te ono zapravo uči kako stvarati određene glasove i kako ih spajati.

Oko 8. i 9. mjeseca, u brbljanju djeteta početak će se pojavljivati raznovrsnost. Dijete će početi izgovarati duge nizove glasova koji će uključivati nekoliko različitih samoglasnika i suglasnika, npr. „badutigah“ ili „manmeba“ (Apel i Masterson, 2003). Također u ovoj fazi dijete će pokušati oponašati riječi koje čuje te intonaciju govora, odnosno intonacijske promjene kojima se služimo kod postavljanja pitanje ili komentiranja. Npr. dijete izgovori dugačak lančić glasova koji nalikuje na dugačko pitanje: „abadudatadu?“ (Apel i Masterson, 2003). U ovoj fazi djeca zapravo ne pokušavaju izgovoriti riječi koje čuju, već umjesto toga djeca izmišljaju svoj određeni glas ili glasovni lančić u svrhu komunikacije. U dobi od devet mjeseci dojenčad još ne koristi riječi već se ona služe glasovima, gestama te kreativnim načinom dočaravaju ono što žele ili misle. Na primjer, ono može uperiti prst u kravu koju vidi i izustiti „iiii“ kao da zapravo kaže: „Eno krave!.“ (Apel i Masterson, 2003).

Nakon faze brbljanja te nakon stvaranja glasovnih lančića djeca počinju izgovarati svoje prve riječi. Većina beba svoje prve riječi izgovaraju u dobi između 9. i 12. mjeseca. Njihov rječnik se zatim kontinuirano i stabilno povećava tijekom sljedećih nekoliko mjeseci. Djeca najprije počinju komunicirati svojim „rečenicama“ od jedne riječi, a tu fazu razvoja govora kod djece, Apel i Masterson (2003) nazivaju fazom od jedne riječi.

Riječi koje sačinjavaju bebin rani rječnik su imenice, odnosno nazivi predmeta te imena ljudi. Također, djeca upotrebljavaju i jednostavne glagole koji se odnose na svakodnevne radnje, kao što su „piti“ i „ići“. Djeca se počinju služiti i društvenim te situacijskim riječima kao što su „pa-pa“ ili „nema“. Neka djeca upotrebljavaju i opisne riječi „vruće“ i „lijepo“ (Apel i Masterson, 2003). Jedna od najčešćih ranih riječi djeteta je „ne“. Apel i Masterson (2003) ističu kako je uistinu teško naći dijete koje nije prilično vješto u upotrebi riječi „NE!“.

Faza od jedne riječi u razvoju govora traje sve do otprilike drugog rođendana djeteta. Tada će dijete početi spajati riječi, koje je do tada koristilo, u rečenice. Djetetove prve rečenice nastat će spajanjem dviju riječi. Tada, može se reći, nastaje

eksplozija u djetetovu rječniku (Apel i Masterson, 2003). Kada djeca proizvedu svoju prvu rečenicu od dvije riječi, njihov rječnik se sastoji od 30 do 50 riječi. Njihov rječnik će se naglo početi širiti te djeca kada navršše treću godinu života vjerojatno će se služiti sa više od 1000 riječi (Apel i Masterson, 2003).

Kada dijete počinje stvarati svoje rečenice oni se u odnosu na prethodnu fazu počinju služiti i glagolima za izražavanje unutarnjih osjećaja ili stanja – „želim“, „trebam“. Također počinju upotrebljavati glagole koji se odnose na osjete – „mirišem“, „jedem“, te počinju upotrebljavati i riječi koje se odnose na pojam broja – „mnogo“ i pojam vremena – „sada“ (Apel i Masterson, 2003). Apel i Masterson (2003) ističu kako djeca osim što počinju stvarati male rečenice, djeca počinju primjenjivati i gramatiku. Ta gramatika podrazumijeva upotrebu odgovarajućih završetaka riječi i manjih pomoćnih glagola poput glagola biti – je, su i sam.

Između druge i treće godine života, kako navodi Rathus (2000), djeca počinju kombinirati fraze i dijelove rečenica u složene rečenice, npr. „Što ćemo raditi kada dođemo tamo?“.

Tijekom treće i četvrte godine kod djece se javlja, kako to ističu Apel i Masterson (2003), jedna nova sposobnost - djeca počinju razgovarati na različite načine, ovisno o tome tko im je sugovornik, tj. jednim stilom govore primjerice s roditeljima, a drugim stilom s vršnjacima. Zapravo počinju se pojavljivati te letimične promjene stila u odnosu na situaciju. Također, u ovoj dobi djeca počinju i pojašnjavati ili preformulirati svoje riječi kada sugovornik ne razumije djetetovu rečenicu. U početku će djeca to činiti što boljim ponavljanjem riječi, a kasnije će znati kako zamijeniti jednu riječ drugom (Apel i Masterson, 2003).

Primjer 1: Dijete: „Tamo je tuma.“

Majka: „Što je tamo?“

Dijete: „Šuma.“

Primjer 2: Dijete: „Dobio sam Ranger.“

Majka: „Što si dobio?“

Dijete: „Auto. Ranger.“

Rathus (2000), navodi kako se nakon treće godine počinju pojavljivati i prva dječja pitanja koja su izrečena podizanjem glasa na kraju „Još mlijeka?“. To su naravno pitanja koja se mogu prevesti kao „Mogu li dobiti još mlijeka?“, „Ima li još mlijeka?“ ili „Želiš li još mlijeka?“.

Nakon četvrte godine rječnik djeteta nastavlja se širiti, bogatiti raznovrsnim riječima, odnosno djeca počinju primjenjivati i nove sposobnosti izražavanja. Primjerice, djeca počinju upotrebljavati glagole koji izražavaju komunikativni čin – reći, pričati, govoriti. Dijete u ovoj dobi počinje i proširivati značenja već njemu otprije poznatih riječi, npr. riječ *prvi* može se koristiti kao prvi razred, ali i kao biti prvi u nečemu (Apel i Masterson, 2003).

Djeca tijekom četvrte i pete godine počinju produbljivati neke od govorno-jezičnih vještina kojima su se već neko vrijeme služili, te će istovremeno ovladavati novima. Ova faza djetetova razvoja govora odnosi se na razvoj govora u svima područjima jezika, uključujući glasove, semantiku, gramatiku i društvene jezične vještine (Apel i Masterson, 2003). Dječje rečenice počinju sadržavati više od jednog glagola. Također, djeca počinju ovladavati tvorbom riječi i komparacijom pridjeva. Npr. Nick je promatrao tatu kako navija dječji motocikl. Zajedno su promatrali kako motocikl juri po podu te su zaključili kada bi ga jače navio jurio bi brže. Nick se okrenuo tati i zamolio ga da još jače navije kako bi motocikl bio „brzinskiji“ (Apel i Masterson, 2003).

Djeca u ovoj dobi počinju razgovjetnije pričati, poteškoće se javljaju kod izgovora glasa „r“, no djeca su ovladala glasovima poput s, z, š, ž i č te suglasničkim skupinama st i pk. Također, djeca se u četvrtoj i petoj godini ponekad „zapetljaju“ u duljim riječima kompleksne slogovne strukture, poput „Trnoružica“ ili „helikopter“ (Apel i Masterson, 2003).

Četverogodišnjaci i petogodišnjaci počinju razvijati sposobnost upotrebe neverbalne komunikacije, odnosno neizravnog jezika i namigivanja. Djeca zapravo počinju vješto manipulirati jezikom da bi zadovoljili svoje potrebe, npr. Nick s četiri godine nije volio zakopčavati jaknu, no kada mu je mama rekla da će ići kući ako ne zakopča jaknu, Nick je zastao na trenutak te zatim verbalizirao svoju averziju prema jakni: „Khe, khe, mmm čovječe, ova jakna tako stišće...(kašljuca)... Bože, teško je disati... (suhi kašlj).“ Nick je zapravo putem neizravnog jezika i namigivanja, uspio

izraziti svoje neprihvatanje situacije (Apel i Masterson, 2003). U ovoj dobi djeca također počinju koristiti i jednu novu strategiju pojašnjavanja, odnosno oni su u stanju da promijene cijelu strukturu rečenice kako bi pojasnili što su rekli. Npr. jedna je djevojčica s četiri godine razgovarala s roditeljima u autu: „Vidite, planine Canadia!“, roditelji su odvratili: „Molim?“, a djevojčica je rekla: „One planine tamo. Canadia. Pogledajte!“ (Apel i Masterson, 2003).

U četvrtoj i petoj godini djeca počinju biti sposobna za održavanje teme razgovora te počinju suptilno prelaziti s teme na temu. Također, djeca počinju oko pete godine života u svojim pričama pokazivati uzročno-posljedične odnose, tj. priče će imati radnju ili opis proživljenih iskustava. No, to će se češće događati kada djeca pričaju o iskustvima koja su mnogo puta proživjela. Primjerice djevojčica Genevieve je ispričala priču o djeci koja su bila u prašumi: „Jednoga dana, bilo je dvoje djece koji su otišli u prašumu. I kada su došli u prašumu, morali su platiti novac, Oni nisu imali novca i zato su se vratili kući, uzeli novac, ukrali ga iz maminog novčanika, vratili su se u ... zoološki vrt i dali mu novac i on im je dao hrane da nahrani životnije. Onda su šetali i to je kraj.“ Možemo uočiti kako djevojčičina priča ima radnju, uzrok i posljedicu (Apel i Masterson, 2003: 92).

Tijekom svoje šeste godine djeca usavršavaju svoje govorne vještine te se njihov rječnik i dalje bogati. Do navršenih sedam godina, odnosno do polaska u školu, djeca bi trebala imati sadržajno raznoliki vokabular, korektan izgovor svih glasova te bi po mogućnosti trebala imati usvojene predvještine čitanja i pisanja. (<https://klokanica.24sata.hr/jaslice/razvoj-u-drugoj-i-trecoj-godini/vodic-kroz-razvoj-govora-od-rodenja-do-skole-588>, pristupljeno 14. veljače 2018.).

4. Usporeni razvoj govora kod djece predškolske dobi

U prethodnom poglavlju ukratko je opisan jedan uobičajen tijek razvoja govora kod djece predškolske dobi. Čitajući raznu literaturu, možemo zaključiti kako je razvoj govora zapravo urođen te djeca obično govor usvajaju s lakoćom, odnosno bez ulaganja napora. No, ponekad se razvoj govora ne odvija „po planu“.

Unatoč urednom kognitivnom razvoju, urednom sluhu i slušnoj obradi te bez utvrđenih struktura oštećenja mozga, kod određenog broja djece pokazuje se kašnjenje u prvoj i drugoj godini u jezičnom razumijevanju i produkciji (Kologranić Belić i sur., 2015 prema Haynes i Pindzola, 2004; Shipley i McAfee, 2004). Djeca kod kojih dolazi do tih poteškoća, u pravilu, slijede tijek urednog jezičnog razvoja, ali on ide sporijim tempom. Npr. umjesto pojavljivanja prve riječi oko prve godine života, ona će se pojaviti oko godine i pol dana ili još i kasnije. Također, dijete će primjerice u dobi od dvije godine koristiti manje od 50 riječi koje još neće ni kombinirati (Kologranić Belić i sur., 2015).

Na temelju istraživanja procjenjuje se da će oko 40% djece koja u prvim godinama pokazuju znakove kašnjenja i nakon treće godine nastaviti pokazivati jezična odstupanja (Kologranić Belić i sur., 2015). Također, s obzirom na prisutnost usporenoga razvoja govora tijekom cijelog predškolskog razdoblja jasno je da će i dijete u školi pokazivati slabija postignuća (Kologranić Belić i sur., 2015).

4.1. „Usporeni razvoj govora“

Benc-Štuka (2010) ističe kako se u stručnim literaturama i nalazima jezične poteškoće označavaju sličnim pojmovima: usporen razvoj govora, zaostao razvoj govora, nedovoljno razvijen govor, nerazvijen govor, govor na granici dislalije i nedovoljno razvijenog govora, posebne jezične teškoće te disfazija. S druge strane, Škarić (1987), u svojoj knjizi ističe kako se usporeni razvoj govora još naziva zakašnjelim razvojem govora ili nedovoljno razvijenim govorom, a on obuhvaća veoma široku skalu zaostajanja u govornom razvoju. On ističe, kako se na dnu te skale zapravo nalazi tzv. alalija koja se odnosi na ne govorenje.

Škarić (1987) zapravo naglašava kako se pod samim pojmom *usporeni razvoj govora* zapravo podrazumijevaju lakši oblici zaostajanja u govornom razvoju. Tu, Škarić (1987), spominje gradaciju u čijoj je osnovi to da dijete razumije govor i služi se rečenicom, ali ona zapravo nije primjerena kronološkoj dobi. Alalija, kao najteži oblik usporenog razvoja govora, očituje se u tome što se djeca ne služe rečenicom, već se ona u najboljem slučaju služe s desetak izoliranih riječi. S druge strane djeca *usporenog razvoja govora*, služe se rečenicama, no ta je rečenica nedovoljno gramatički ispravna ili je jednostavnija nego što bi trebala biti za djetetovu kronološku dob (Škarić, 1987).

Kako bi se jednostavnije pojasnila terminologija treba naglasiti kako je *usporeni razvoj govora* specifična poteškoća u govorno-jezičnom razvoju te je ona sve češći razvojni poremećaj kod djece. Zapravo, usporeni razvoj govora, zaostali razvoj govora i nedovoljno razvijen govor su dijagnoze kod djece koje se odnose na neadekvatan razvoj govora. To su, može se reći, stupnjevi koji se odnose na kronološku dob djeteta (<http://www.djecijvrtic-cvrcaksolin.hr/usporen-razvoj-govora/>, pristupljeno 17. veljače 2018)

Ako je riječ o zaostajanju govora u vrijeme razvoja govora u dobi do četvrte godine djetetova života, tada govorimo o usporenom razvoju govora. Zaostao razvoj govora odnosni se na djecu koja se nalaze u dobi od tri do šest/sedam godina. Dijagnoza nedovoljan razvoj govora postavlja se kod djece koja su navršila šest/sedam godina, ali im je rječnik siromašan, rečenice kratke i gramatički neispravne (<http://www.djecijvrtic-cvrcaksolin.hr/usporen-razvoj-govora/>, pristupljeno 17. veljače 2018). Kada govorimo o alaliji, kao najtežem obliku usporenog razvoja govora kod djece, podrazumijevamo odsustvo govora ili izrazito oskudan rječnik i gramatičko izražavanje. U najlakšim slučajevima dijete ima znakove želje za komunikacijom uz otežano sporazumijevanje s okolinom i razumijevanje, te u ovim slučajevima dijete može koristiti gestu. Dok u najtežim slučajevima dijete ne razumije tuđi govor te ono samo ne govori (Benc-Štuka, 2010.). U svakom slučaju, prilikom dijagnosticiranja usporenog razvoja govora kod djece, treba imati na umu kronološku dob djeteta. Alalija se zapravo u najtežim slučajevima već može primijetiti kod djeteta od godine i pol dana. Dijete u toj dobi već bi trebalo razumjeti familijarne, svakodnevne rečenice, ali i situacijski mnogo više (Škarić, 1987).

Kod djece s usporenim razvojem govora ponekad mogu biti prisutne i poteškoće u razvoju motorike i smetnje pažnje. Dijete kojemu je dijagnosticiran nedovoljan razvoj govora može imati i poteškoće u usvajanju predvještina čitanja i pisanja (Benc-Štuka, 2010).

4.2. Zašto dolazi do poremećaja u razvoju govora?

Tijek razvoja govora vrlo je snažan pokazatelj ukupnog djetetova razvoja, no sam razvoj govora ponekad mogu narušiti različiti faktori: prijevremeno rođenje, oštećenje sluha, moždana krvarenja, niska porođajna težina, zanemarivanje djeteta, zlostavljanje djeteta te niz različitih drugih stanja (Mesec, 2010).

Apel i Masterson (2003) ističu kako su uzroci poteškoća kod djece ponekad veoma očiti, a u drugim slučajevima su poprilično misteriozni. Postoji niz čimbenika koji se međusobno isprepliću i uzrokuju kasnije progovaranje djeteta i ostalu simptomatologiju koja čini poremećaj u razvoju govora. Kako bi dijete tijekom svog razvoja moglo usvojiti jezik i ovladati govorom, neophodno je postojanje uredne organske osnove za govorni razvoj koja podrazumijeva: uredan sluh i mogućnost zvukovnog zahvaćanja i međusobnog razlikovanja glasova, motoričke vještine i sposobnosti, uredan razvoj viših kognitivnih vještina (pamćenje, pažnja, percepcija), određeni stupanj intelektualnog razvoja (mogućnost razumijevanja poruke i formiranja odgovora) te psihosocijalne sposobnosti (tendencija za uspostavljanje komunikacije) (Benc-Štuka, 2010). Do poremećaja u razvoju govora dolazi kada nastanu poteškoće u nekome od prethodno navedenih segmenata. Također, vrlo je bitno da dijete tijekom svog razvoja odrasta u poticajnom sociološkom okruženju, zbog toga što socijalno deprivacijska sredina može negativno utjecati te ostaviti posljedice na području govornog razvoja (Benc-Štuka, 2010).

Djeca koja imaju veće čimbenike rizika za pojavu poteškoća prilikom razvoja govora su neurorizična djeca (djeca rođena prije porođajnog termina, djeca vrlo niske porođajne težine, djeca koja su imala traumatičan porod, itd.), djeca koja imaju neke druge poteškoće u razvoju te djeca u čijoj obitelji postoji sklonost za razvoj govornih poteškoća (Benc-Štuka, 2010).

4.3. Kako prepoznati dijete s usporenim razvojem govora?

Najčešće roditelji, kada uoče da dijete kasni u usvajanju govora, uspoređuju govor svog djeteta s govorom njegovih vršnjaka. To može ukazivati na usporeni razvoj govora, no bitno je naglasiti kako je svako dijete individua za sebe te su mala odstupanja u razvoju govora zapravo i opravdana.

Važno je istaknuti kako roditelj ne smije sam donositi zaključke, već treba tražiti stručnu pomoć. Zapravo, vrlo je važno da se roditelji prilikom uočavanja djetetova odstupanja u razvoju govora obrate stručnjacima kako bi se započelo s ranom intervencijom sprečavanja nastanka poremećaja koji se negativno održavaju na cjelokupni djetetov razvoj (Mesec, 2010).

Prve simptome u odstupanju razvoja govora ponekad je teško prepoznati pa često ostanu skriveni dok ne prerastu u kompleksnije govorne teškoće, ali početni se simptomi ponekad i zanemaruju zbog individualnih razlika u usvajanju jezika (Olujić i sur., 2015). Kada simptomi i budu uočeni, ponekad im se ne pridaje dovoljno pažnja, već se pripisuju djetetovoj lijenosti i tvrdoglavosti ili se pak zanemaruju pod pretpostavkom da će sve doći na svoje. Kada se primijete neke neuobičajenosti, prevencije radi, nije na odmet potražiti pomoć stručnjaka kako bi se poticanjem govornog razvoja spriječile ili ublažile potencijalne jezične teškoće (Olujić i sur., 2015).

Benc-Štuka (2010) navodi kako se usporeni razvoj govora kod djeteta može prepoznati ako dijete progovara kasnije od svojih vršnjaka, govori manje od svojih vršnjaka te se koristi ograničenim brojem riječi te koristi jednostavnije i kraće rečenice za razliku od svojih vršnjaka (nedostajanje veznika, pomoćnih glagola te prijedloga). Također, navodi da djeca s usporenim razvojem govora upotrebljavaju iskaze koji su agramatični („teta ide vrtić“), redosljed riječi u rečenici je neuobičajen, čine brojne sustavne i nesustavne greške u izgovoru te je tada djetetov govor ponekad teže razumljiv okolini. Usporeni razvoj govora se prepoznaje kod djeteta ako ima poteškoća u razumijevanju pitanja ili naloga koji mu se upućuje te ako često ispušta i/ili izmjenjuje mjesta slogovima u riječima („polkopic“ umjesto poklopac).

U odnosu na dob, usporeni razvoj govora kod djece prepoznaje se: tijekom prve godine života kada se dijete s usporenim razvojem govora glasa manje od

svojih vršnjaka, tijekom druge godine kada dijete ne razumije s lakoćom jednostavne naredbe (uzmi i dođi) te ne može s lakoćom pokazivati pojave i predmete iz svoje okoline. Tijekom treće godine života usporen razvoj govora se očitava u siromašnom rječniku, te dijete ne može pokazati boje niti imenovati slike svakodnevnih predmeta. Tijekom četvrte godine dijete ne razumije jednostavne pridjeve (velik, malen), koristi dvočlane rečenice, a pjesmice otežano uči. Kod djeteta od pet godina usporen razvoj govora se očituje u siromašnom rječniku, siromašnim i agramatičkim rečenicama, dijete teško razumije pitanja te ih s teškoćom postavlja (<http://www.djecjivrtic-cvrcaksolin.hr/usporen-razvoj-govora/>, pristupljeno 17. veljače 2018.).

4.4. Kalendar jezično-govornog razvoja

Možemo reći da dijete ima usporen razvoj govora ako njegov govor odstupa od normalnog razvoja govora. No, ne smijemo sami donositi dijagnoze djetetu bez pomoći stručnjaka. S ciljem da se olakša razumijevanje razvoja govora i prepoznavanje prvih znakova odstupanja, napravljen je kalendar razvoja jezika i govora sa simptomima odstupanja (Tablica 1.). Također, kalendar je osmišljen kako bi se potaknulo roditelje, odgojitelje, pedijatre, odnosno sve one koji se bave odgojem i obrazovanjem te zdravljem predškolske djece, da se obrate stručnjacima kako bi se djeci pomoglo na vrijeme (Mesec, 2010).

Tablica 1. Karakteristike jezično-govornog razvoja i simptomi usporenog razvoja (Mesec, 2010.)

DOB DJETETA	UREDAN JEZIČNO – GOVORNI RAZVOJ	SIMPTOMI USPORENOG RAZVOJA
0-3 mjeseca	<ul style="list-style-type: none"> • svoja raspoloženja izražava glasanjem, smijanjem i plakanjem • sluša glasove i druge zvukove 	<ul style="list-style-type: none"> • ne reagira na jake zvukove
3-9 mjeseci	<ul style="list-style-type: none"> • igra s govornim organima, stvara mnoštvo glasova • odgovara smijehom na ugodne 	<ul style="list-style-type: none"> • izostaje reakcija na poznati glas • nakon 6. mjeseci ne

	<p>glasove, plačem na ljutite i neugodne</p> <ul style="list-style-type: none"> • imitira glasove odraslih nakon 6. mjeseci • javlja se slogovanje, npr. mamama, bababa 	<p>imitira glasove odraslih</p> <ul style="list-style-type: none"> • ne pokazuje zanimanja za zvučne igračke • ne smije se glasno
9-15 mjeseci	<ul style="list-style-type: none"> • razumije geste, izraze lica i promjene u tonu glasa i odgovara na njih • razumije jednostavne upute i izvršava ih, npr. „daj loptu“ • razumije značenje više jednostavnih riječi • slogovanje je bogato i sliči pravim riječima, npr. ma-ma, da-da, ba-ba • javlja se prva riječ sa značenjem • imitira nove zvukove i akcije • pogledom traži imenovani predmet • gestom, pokazivanjem ili vokalizacijom pokazuje što želi • maše pa-pa • odmahuje glavom u značenju „ne“ • odgurava stvari od sebe koje ne želi • pruža ruke da ga se primi • miče se od nepoznatih osoba • reagira na svoje ime 	<ul style="list-style-type: none"> • ne brblja ili je brbljanje siromašno • ne odaziva se na svoje ime • ne prepoznaje raspoloženja u glasu odraslih • ne javlja se prva riječ sa značenjem • nema kontakt očima sa sugovornikom

15–18 mjeseci	<ul style="list-style-type: none"> • govori od 5-20 riječi, riječi su uglavnom imenice • ponavlja riječi i fraze kao „daj piti“ „tata pa-pa“ • intonacija brbljanja slična intonaciji rečenice • odgovara na pitanje „što je to“ • traži „daj još“ • slijedi jednostavne upute, npr. „donesi loptu“ • pokazuje što želi • pokazuje 1-3 dijela tijela • pokazuje 2 ili više predmeta na slikama • donosi stvari da ih pokaže drugima • traži što želi vokalizacijom, pokazivanjem ili dodirivanjem • govori „pa-pa“ i još neke ritualne riječi • protestira s „ne“, odmičući se 	<ul style="list-style-type: none"> • ne razumije „pa-pa“ i ne govori • ne razumije „ne“ • ne razumije geste i ne koristi ih • ne govori ni najmanje pet riječi • ne razumije jednostavne upute niti jednostavna pitanja
18 mj.-2.god	<ul style="list-style-type: none"> • koristi oko 50 prepoznatljivih riječi • zna pokazati i imenovati svakodnevne stvari • oponaša zvukove životinja ili ih imenuje • ponavlja riječi koje čuje • kombinira dvije riječi u rečenicu kao npr. „beba papa“ • počinje koristiti glagole i pridjeve 	<ul style="list-style-type: none"> • ne slijedi i ne razumije jednostavne upute kao „dođi ovamo, donesi...“ • ne kombinira dvije riječi u rečenicu • ne imitira riječi i akcije odraslih • ne pokazuje dijelove tijela na upit • nema početka kombinatoričke igre (stavljanja dva predmeta

	<ul style="list-style-type: none"> • koristi negacije: nema, ne • počinje koristiti zamjenice ja, ti, moje • zna pokazati pet dijelova tijela • razumije pitanja, odgovara adekvatno s da ili ne • dobro imitira zvukove, riječi, kretnje odraslih • koristi jednu riječ ili kratke fraze za izražavanje emocija 	<p>u međudnoso) i simboličke igre (igre pretvaranja)</p>
2-3 godine	<ul style="list-style-type: none"> • imenuje stvari svakodnevne upotrebe • dužina rečenice je 2-3 riječi • pita jednostavna pitanja • odgovara na pitanja tko, što, gdje • pored imenica, glagola i pridjeva koristi zamjenice, priloge mjesta • počinje koristiti prošlo i buduće vrijeme • sluša kratke priče • pridružuje iste boje • zna odnose: u, na, gore, dolje, ispod • zna malo i veliko • shvaća opasnosti • ima složene rutine dnevnih aktivnosti, npr. pripremu i odlazak na spavanje • lista slikovnice i imenuje slike • uključuje se u kratki dijalog 	<ul style="list-style-type: none"> • ne odgovara na jednostavna pitanja • ne postavlja pitanja • govor je nerazumljiv ukućanima, osobito stranim osobama • ne koristi jednostavne rečenice • ne voli slušati priče, pjesmice

	<ul style="list-style-type: none"> • verbalno uvodi i mijenja temu • izražava emocije • privlači pažnju riječima 	
3-4 godina	<ul style="list-style-type: none"> • koristi rečenicu od 3-4 riječi • postavlja pitanja zašto, kada, što ako • koristi zamjenice • povezano govori o stvarima koje su se dogodile • priča kraće priče, komentira događanja • zna svoje ime, godine i spol • odgovara na uputu koja uključuje tri radnje, npr. „idi u sobu, nađi loptu i donesi je“ • s 4 godine prepoznaje osnovne boje • prilagođava svoj govor kada razgovara s mlađima od sebe • „čita“ slikovnice • sluša priče oko 10 minuta • uključuje se u duži dijalog • zna igrati ulogu druge osobe u igri • traži dopuštenje • objašnjava kada ga sugovornik ne razumije 	<ul style="list-style-type: none"> • rječnik je siromašan • ne izgovara većinu glasova • okolina ga ne razumije • ne razumije dvostruke i trostruke upute • ne koristi govor za rješavanje problema • nema interakcije s drugom djecom

4-5 godina	<ul style="list-style-type: none"> • priča duge priče • odgovara adekvatno na pitanja koliko, kako... • pita za značenje riječi • mehanički broji do 10, s pokazivanjem do 5 • koristi u rečenici 4-6 riječi • koristi sve vrste riječi gramatički pravilno • identificira dijelove koji nedostaju • imenuje krug i trokut 	<ul style="list-style-type: none"> • ima mali fond riječi kojim se koristi • rečenica je jednostavne strukture • prisutne su česte gramatičke pogreške • izostavlja glasove • ne razumije značenje riječi • ne poznaje boje • ne razumije i ne koristi prijedloge koji označavaju prostorne odnose • dijete se povlači i osamljuje, siromašna je interakcija s okolinom
5-6 godina	<ul style="list-style-type: none"> • izgovor svih glasova je pravilan • koristi složene rečenice sa svim vrstama riječi i gramatički pravilno • pričanje priče je po slijedu događaja, isprepletana je stvarnost i mašta • ima pojmove vremena danas, jučer, sutra, ujutro, navečer • uviđa odnose, uzroke i posljedice • prepoznaje i imenuje geometrijske oblike 	<ul style="list-style-type: none"> • prisutne su pogreške u izgovoru glasova • prisutne su gramatičke pogreške • ima teškoća u razumijevanju i uporabi pojedinih kategorija riječi kao npr. prijedloga (iznad, ispod, pored...), riječi sa suprotnim značenjem (široko-usko, visoko-nisko) • ne zna pjesmice i priče • ne sjeća se važnih

	<ul style="list-style-type: none"> • prisutan je interes za slova i knjige • prepoznaje i imenuje brojke i slova • zna napisati svoje ime • iza 5,5 godina može izdvojiti prvi glas u riječima • zna da tekst reprezentira govorni jezik 	<p>događaja i ne može ih ispričati</p>
6-7 godina	<ul style="list-style-type: none"> • lako koristi složene rečenične strukture • usvaja apstraktne pojmove, npr. sreća, bogatstvo, ljubav, mržnja • imenuje dane u tjednu • pričanje uključuje događaje, teme, likove • govor potpuno prilagođava socijalnim situacijama • vodi duge razgovore • kontrolira volumen, glasnoću • prisutan je pojačani interes za slova, pisanje • usvaja glasovnu svjesnost/slušnu analizu i sintezu: može izdvojiti prvi i zadnji glas u riječima, rastaviti riječi na glasove, spojiti glasove u smislenu riječ • uspostavlja se veza slovo-glas • poznaje slova, počinje pisati 	<ul style="list-style-type: none"> • rječnik je siromašan • rečenica je jednostavne strukture • ne razumije apstraktne pojmove • ne razlikuje slova i brojke • nije usvojena glasovna svjesnost • teško pamti

Mesec (2010) naglašava kako ovaj kalendar (Tablica 1.) ne može poslužiti kao dijagnostičko sredstvo, nego je on osmišljen kao poticaj na promišljanje o očekivanom jezično-govornom razvoju i mogućim odstupanjima koji zahtijevaju traženje stručne pomoći.

4.5. Rano prepoznavanje jezičnih teškoća

Vrlo je važno, nakon što su uočena odstupanja kod djeteta u razvoju govora, obratiti se stručnjacima. Stručnjaci koji se bave dijagnostikom, prevencijom i tretmanom poremećaja govora, glasa, jezika, odnosno svim oblicima komunikacije su *logopedi*. Oni su najkompetentniji za određivanje postoji li doista kod djeteta govorno-jezični problem (Apel i Masterson, 2003), a ispitivanje jezičnih sposobnosti provode pomoću standardiziranih i nestandardiziranih testova.

Istraživanja su pokazala kako otprilike 5 do 10 posto djece ima ozbiljnih poteškoća u usvajanju govora. Ponekad te teškoće mogu biti manje ozbiljne, ali zahtijevaju pravovremenu logopedsku pomoć (Apel i Masterson, 2003).

U svijetu u pedijatrijskim i predškolskim ustanovama sve se češće ispitivanje jezičnih teškoća provodi pomoću testova probira ili trijaže, pomoću kojih se u svega deset minuta ili manje mogu pouzdano ustanoviti je li dijete rizično za razvoj jezičnih poteškoća (Olujić i sur., 2015). Zapravo probirni testovi ne služe samo za probir jezičnih teškoća nego su oni uobičajeni za rano prepoznavanje teškoća i odstupanja u svim razvojnim područjima prije nego nastupe teškoće (Olujić i sur., 2015).

Probirnim se testovima uočava mogućnost za razvoj određenih teškoća kod pojedinaca te se tada oni upućuju u daljnji sustav dijagnostike. Pomoću dijagnostičkih testova koji se provode određuje se ima li dijete, u ovom slučaju, jezične teškoće. U slučaju jezičnih probira logopedi pomoću dijagnostičkih testova kratko ispituju sve jezične sastavnice. Tim testovima utvrđuju ili opovrgavaju prisutnost jezičnih teškoća (Olujić i sur., 2015). Daljnja jezična dijagnostika utvrđuje jezično područje u kojem su simptomi izraženi. Tada se dijete, ovisno o njegovom jezičnom profilu nakon dijagnostike, uključuje u jezičnu terapiju (Olujić i sur., 2015).

Kada bi se testiranje probirnim testovima uvelo u sve predškolske ustanove tada bi se značajno povećalo rano otkrivanje djece rizične za razvoj jezičnih teškoća te bi se moglo na vrijeme intervenirati te prevenirati nastanak ili napredovanje teškoća (Olujić i sur., 2015).

U Republici Hrvatskoj logopedi su prepoznali važnost ranog probira jezičnih teškoća, stoga oni redovito u predškolskim skupina ispituju jezični status djece. U Hrvatskoj se za razliku od drugih država ispitivanje provodi uporabom nestandardiziranih probirnih testova te postupkom probira u grupi, za razliku od individualnog probira (Olujić i sur., 2015). Zbog nedostatka prikladnih standardiziranih testova, logopedi su u Hrvatskoj prisiljeni sami izrađivati neobjektivne probirne materijale. U Hrvatskoj postoje tri probirna instrumenata: Komunikacijske razvojne ljestvice koje su namijenjene za djecu od dobi od 8 do 30 mjeseci te koje služe za procjenu jezičnih i komunikacijskih sposobnosti, Ljestvica za procjenu ranog komunikacijskog i simboličkog razvoja za dob od 6 do 24 mjeseca, te Test za procjenjivanje predvještina čitanja i pisanja koji je namijenjen za djecu od 5 godina i 11 mjeseci pa na više (Olujić i sur., 2015). Iako su ovi testovi standardizirani, nedostatak je taj što oni ne pokrivaju dob djeteta od tri do šest godina, a takav test je logopedima iz predškolskog sustava vrlo potreban. Nužno je da se razvije probirni test koji će omogućiti otkrivanje jezičnih teškoća u predškolskoj dobi, što podrazumijeva i usporeni razvoj govora (Olujić i sur., 2015).

5. Kako poticati dijete s usporenim razvojem govora?

Razvoj govora djeteta je aktivni proces koji ovisi o pojedinačnim i sveukupnim razvojnim mogućnostima pojedinog djeteta (komunikacijskim, intelektualnim, senzoričkim, emocionalnim, senzoričkim, motoričkim), a na temelju kojih pojedino dijete može usvajati nove vještine i napredovati (Rade, 2015). No, uz razvoj je vezano i poticajno okruženje, odnosno roditeljsko interaktivno i svakodnevno bavljenje djetetom kao i interakcija odgojitelja u vrtiću te poticanje na komunikaciju.

Prije nego se prijeđe na to kako treba poticati dijete na razvoj govora, važno je istaknuti kako se ne smije poticati govorni razvoja djeteta s komunikacijskim smetnjama tako da se prvenstveno oslanja na učenje uvjetovanjem ili mehaničkim oponašanjem (Rade, 2015). Kada je na „mehaničkoj“ razini čak i moguća suradnja po principu „Ponovi! Sad ti reci tako!“, u suštini djetetova socijalno-emocionalno-komunikacijskog bića sve ostaje isto. Odnosno tada se dogodi da dijete mehanički odgovara, a te njegove izgovorene riječi zapravo nemaju kontakt s njegovim mislima, osjećajima, željama i namjerama te ne povezuje njegove misli s drugim ljudima (Rade, 2015).

5.1. Što roditelji i odgojitelji mogu učiniti?

Djeci s usporenim razvojem govora potrebna je pomoć stručnjaka, potpora obitelji te poticajno okruženje. Roditelji i odgojitelji s djecom provode puno vremena, iako su roditelji ti koji bi trebali biti primarno poticajno okruženje, odgojitelji također imaju veliku ulogu u tome. Kada se govori o poticajnom okruženju govori se o tome što zapravo roditelji i odgojitelji mogu činiti kako bi poticali razvoj govora kod djeteta.

Vrlo je bitno da se s djecom razgovara o svemu što se u određenom trenutku radi s njim. Što to znači? To znači da prilikom igre, hranjenja, oblačenja, kupanja, pospremanja stvari treba s djetetom biti u komunikacijskom kontaktu. Treba imenovati dijelove tijela, osobe, igračke, odjeću, hranu, pribor za jelo, događaje, aktivnosti te moramo i poticati dijete da i ono imenuje. S djetetom se treba baviti tjelesnim aktivnostima, plesati, pjevati, pljeskati, igrati se jezičnih igara (igre riječ,

asocijacije, itd.). Dijete se ne smije odvajati od okoline te od nepoznatog, već ga treba upoznavati s novim mjestima, ljudima, događajima i uključiti ga u sve dnevne aktivnosti (Benc-Štuka, 2010).

Važno je s djetetom pričati i sve verbalizirati. No, nije dovoljno samo pričati već treba biti i aktivni slušač i sudionik u razgovoru koje dijete želi voditi. Mora se slijediti djetetovo vodstvo u razgovoru te postavljati mu otvorena i jednostavna pitanja koja ga potiču na razgradnju teme (Apel i Masterson, 2003). Djetetu se mora čitati te ga na taj način uvoditi u svijet knjiga. Zajedničko čitanje slikovnice, ne smije biti samo mehaničko već mora biti interpretativno te je poželjno da se djeci dramatizira tekst. To omogućava djeci da, ako ne razumiju verbalno, neverbalno shvaćanje. Čitanje mora biti zabavno, neka ga dijete zavoli te usvoji neku naviku i stvori pozitivan stav prema čitanju. Dok se čita djetetu, moraju mu se postavljati pitanja, npr. „Tko je to?“, „Što je to?“. Djetetu se mora dozvoliti da on umjesto osobe koja mu čita dovrši rečenicu, npr. „Crvenkapica je srela...“, te mu dati da nas ispravlja „Ovo je priča o vuku i tri lisice“ (<http://www.djecijvrtic-cvrcaksolin.hr/usporen-razvoj-govora/>, pristupljeno 23. veljače, 2018.).

Roditelji i odgojitelji moraju poticati djetetovu inicijativu, pratiti njegova zanimanja, interese i potrebe. Djetetu se mora iznositi različite mogućnosti, npr. „hoćeš soka ili čaja ili mlijeka?“, treba s djetetom pregovarati „Zašto želiš soka, a ne mlijeka?“ Mlijeko je zdravo...“. No, treba naglasiti kako uvijek treba imati granica, ako se uvidi da je kod djeteta izazivana frustracija, mora se odustati i prijeći na neku drugu temu. Ne smije se dozvoliti da se dijete povuče u sebe (<http://www.djecijvrtic-cvrcaksolin.hr/usporen-razvoj-govora/>, pristupljeno 24. veljače 2018.).

Odgojitelji u svojim odgojnim skupinama imaju puno djece i teško je svakom djetetu posvetiti dovoljno pažnje, stoga su tu roditelji koji imaju glavnu ulogu u poticanju djeteta. Rade (2015) ističe, kako je njoj iz iskustva poznato, da djeca koja nisu uključena u svakodnevnu, intenzivnu interakciju sa svojim roditeljima, iako su uključena u pojedinačne terapije, ne napreduju u uklanjanju ili smanjenju svojih govornih poteškoća koliko bi zapravo mogla. Dijete zapravo treba veliku pažnju roditelja, a djetetu s usporenim razvojem govora treba puno više pažnje i poticaja. Stoga bi roditelji prilikom komunikacije s djetetom trebali biti usredotočeni i predani samo djetetu. Oni moraju dijete gledati u oči i dokučiti njegove osjećaje, želje i

potrebe. Ako ne znamo zašto se dijete ponaša na određen način, roditelji se moraju potruditi da pronađu djetetov skriveni razlog. Roditelji moraju biti djetetu na raspolaganju sa svim svojim snagama zbog toga što su oni djetetu najveća potreba te samom prisutnošću pružaju poticaj koji je djetetu najpotrebniji (<http://www.djecjivrtic-cvrcaksolin.hr/usporen-razvoj-govora/>, pristupljeno 24. veljače 2018).

Rade (2015) u svojoj knjizi opisuje kako zapravo ići govoru u susret. Ona je izdvojila šest koraka:

1. STOPITE SE U JEDNO TIJELO – milujte, grlite i masirajte svoje dijete, mazite se, igrajte se i brbljajte oči u oči, smijte se, hrvajte se, valjate se, neka djeca osjete vaš miris i vaš dah dok mu pričate.
2. OPONAŠAJTE ONO ŠTO VAŠE DIJETE UPRAVO ČINI (licem, očima, jezikom, rukama ili glasom) – budite djetetova sjena; odgovarajte na njegove promjene izražaja i pokrete tako da ga oponašate; budite djetetova jeka, oponašajte njegovo mljackanje, glasanje, gugutanje.
3. UJEDINITE INTERES SADA, ODMAH! – gledajte ono što vaše dijete gleda, igrajte se s igračkom koju dijete odabere, sudjelujte u onome što vaše dijete sada čini.
4. BUDITE IZRAŽAJNI! – povećajte svoje pokrete i geste, pojačajte svoju mimiku, pokazujte o čemu govorite, pokazujte što, gdje, kako, čime, čije..., koristite cijelo tijelo, a ne samo jednu ruku. Budite uvjerljivi!
5. BUDITE DJEČJEM UHU ZANIMLJIVI I RAZUMLJIVI!
6. UNESITE NOVI ELEMENT U ZAJEDNIČKU IGRU. – privucite dječju pozornost na nešto novo i sasvim drukčije, npr. nježno ga pošakljate ili započnite novu igru, pjesmicu, ili otiđite s djetetom do prozora da zajedno razgovarate o onome što vidite.

6. Provedba istraživanja

Provedeno je korelacijsko istraživanje u kojem se promatrala podudarnost procijene odgojitelja i roditelja o govornom razvoju djeteta prema listi procijene. Cilj istraživanja je bilo uvidjeti podudarnost roditelja i odgojitelja prilikom procjene razvoja govora kod vlastite djece, odnosno kod djece iz njihove vrtičke skupine. Predmet istraživanja je usporedba procjena roditelja i odgojitelja iz razloga što se nastojala provjeriti svjesnost postojanja poteškoća u razvoju djeteta te percipiraju li roditelji i odgojitelji isto.

6.1. Ispitanici

U istraživanju je ispitan uzorak od 50 roditelja čija djeca pohađaju Dječji vrtić „Centar“ u Puli, te 8 odgojitelja koji rade u istome dječjem vrtiću. U istraživanju je sudjelovala 1 jaslička skupina „Leptirići“ i 3 vrtičke skupine „Zečići“, „Pčelice“ i „Cvjetići“. U nastavku su prikazane frekvencije s obzirom na spol, dob i vrtićku grupu koju djeca pohađaju.

Tablica 2. Deskriptivni podaci za broj djece s obzirom na spol

SPOL	N	POSTOTAK (%)
DJEČAK	27	54
DJEVOJČICA	23	46
UKUPNO	50	100

Tablica 3. Deskriptivni podaci s obzirom na dob djece

DOB	N	POSTOTAK (%)
2 GODINE	2	4
3 GODINE	15	30
4 GODINE	11	22
5 GODINE	10	20
6 GODINE	12	24
UKUPNO	50	100

Tablica 4. Deskriptivni podaci za broj djece u vrtičkim skupinama

IME	N	POSTOTAK (%)
LEPTIRIĆI	13	26
ZEČIĆI	9	18
PČELICE	13	26
CVJETIĆI	15	30
UKUPNO	50	100

6.2. Instrumentarij

U svrhu istraživanja korištena je „Lista procjene razvoja govora kod djece predškolske dobi“ putem koje se željela istražiti podudarnost rezultata odgojitelja i roditelja prilikom procijene djeteta. Lista procjene se sastoji od 21 pitanja na koje su odgovarali roditelji i odgojitelji.

Prvih pet pitanja odnose se na demografske statistike djece; spol djeteta, datum rođenja djeteta, ima li dijete poteškoća u razvoju te poteškoća u govornom razvoju. Zatim su uslijedile izjavne rečenice koje su vezana uz razvoj govora djece, a roditelji su na njih odgovarali zaokruživanjem ponuđenih odgovora „DA“ i „NE“.

Tablica 5. „Lista procjene razvoja govora kod djece predškolske dobi“

INICIJALI DJETETA	
SPOL	M Ž
DATUM ROĐENJA DJETETA	
Ima li dijete poteškoća u razvoju?	DA NE
	Ako da, koju poteškoću/e ima?
Ima li dijete poteškoća u govornom razvoju?	DA NE
	Ako da, koju poteškoću/e ima?
Kada je dijete izgovorilo prvu riječ sa značenjem?	8 mj. 9 mj. 10 mj. oko prve godine kasnije

Dijete tepa.	DA	NE	
Dijete odgovara na jednostavna pitanja.	DA	NE	
Dijete postavlja pitanja.	DA	NE	
Dijete imenuje svakodnevne stvari.	DA	NE	
Dijete se uključuje u dijalog.	DA	NE	
Dijete pravilno izgovara sve glasove (r, l, lj, j, s, z, š, ž, d, t, g).	DA	NE	Ako ne, koje ne izgovara? _____
Dijete ne govori, ali razumije govor odraslih.	DA	NE	
Dijete koristi kraće rečenice.	DA	NE	
Dijete izgovara poneke riječi.	DA	NE	
Dijete koristi složene rečenice.	DA	NE	
Izražava li se dijete gramatički točno?	DA	NE	
Dijete prepričava priče.	DA	NE	
Dijete prepričava događaje.	DA	NE	
Dijete koristi prošlo i buduće vrijeme.	DA	NE	
Koristi rečenicu od:	2-3 riječi	3-4 riječi	4-6 riječi

6.3. Postupak

Istraživanje je provedeno na način da su u Dječjem vrtiću „Centar“ u Puli roditeljima čija djeca se nalaze u jasličkoj skupini „Leptirići“ te vrtićkim skupinama „Zečići“, „Pčelice“ i „Cvjetići“, dane liste „Lista procijene razvoja govora kod djece predškolske dobi“. U istraživanje su uključeni roditelji ovih skupina zbog toga što se nastojalo obuhvatiti djecu od navršene druge godine života do navršenih šest godina života. Nakon što je nekoliko roditelja iz svake grupe ispunilo liste procjene, uvidjelo se koja djeca su uključena u istraživanje te su se tada iste, ali prazne liste procjene dale odgojiteljima u svakoj skupini. Roditeljima i odgojiteljima je istaknuto kako se istraživanje provodi isključivo u svrhu pisanja završnog rada-te su inicijali djeteta bili potrebni samo kako bi se znale povezati ankete te promatrati podudarnost procjene roditelja i odgojitelja o govornom razvoju pojedinog djeteta.

6.4. Rezultati istraživanja

Statistička obrada podataka izvršena je pomoću statističkog programa SPSS. Sama obrada podataka kojom se provjeravalo postoji li statistički značajna razlika u procijeni s obzirom na ulogu procjenjivača (roditelj, odgojitelj 1 i odgojitelj 2) uključivala je izračunavanje hi-kvadrat testa.

Analiza rezultata je pokazala da ne postoji statistički značajna razlika u procjeni razvoja govora kod djece s obzirom na osobu koja je procjenjivala ($\chi^2(2,2351) = 0,090$; $p > 0,05$). Drugim riječima, roditelji i odgojitelji su relativno isto procijenili govorno-jezični razvoj djece. Rezultati su pokazali kako se odgovori roditelja i odgojitelja većim dijelom podudaraju, stoga možemo reći da roditelji svjesno procjenjuju govorni razvoj svoga djeteta.

U tablici 6. „Frekvencije odgovora“ prikazane su frekvencije odgovora na čestice, odnosno postoji li određena poteškoća kod djeteta ili ne.

Tablica 6. Frekvencije odgovora

PROCJENITELJ	ODGOVORI NA PITANJA		UKUPNO
	NE	DA	
RODITELJ	297	487	784
ODGOJITELJ 1	298	479	777
ODGOJITELJ 2	305	485	790
UKUPNO	900	1451	2351

7. Zaključak

Govor je najosnovniji način komunikacije među ljudima, stoga je on za čovjeka vrlo važan. Razvoj govora složen je proces u kojem aktivno moraju sudjelovati dijete, roditelji i odgojitelji, odnosno vrlo je važno da djetetova primarna okolina bude poticajna. Najintenzivniji razvoj govora odvija se u prve tri godine života te od treće godine života on se postepeno razvija. Djeca bi do polaska u školu već trebala imati korektan izgovor glasova te sadržajno bogat rječnik. No, kod neke djece to i nije tako. Iako neka djeca imaju uredan sluh, uredan kognitivni razvoj te nemaju utvrđenih struktura oštećenja mozga, određeni broj djece pokazuje znakove usporenog razvoja govora.

Čitajući raznu literaturu može se naići na različite definicije usporenog razvoja govora. U literaturi se također ističe kako je usporeni razvoj govora specifična poteškoća u govorno-jezičnom razvoju, a ona označava da razvoj govora kod djeteta ne ide uobičajenim tijekom već on zaostaje u odnosu na djetetovu kronološku dob. Do usporenog razvoja govora kod djece može doći zbog različitih faktora. Nekada su ti faktori vrlo jasni, a nekad ostaju misteriozni. Postoje faktori koji narušavaju razvoj govora, a nisu pod utjecajem čovjeka: prijevremeno rođenje, oštećenje sluha, niska porođajna težina, zanemarivanje djeteta. Nažalost, postoje i oni faktori koji utječu na razvoj govora, a pod utjecajem su čovjeka: zanemarivanje djeteta i zlostavljanje djeteta. Zapravo postoji niz čimbenika koji se međusobno isprepliću te dovode do usporenog razvoja govora kod djece predškolske dobi.

Vrlo je važno da se usporeni razvoj govora uoči na vrijeme kako bi se djetetu pružila adekvatna stručna pomoć. Ponekad je prve simptome usporenog razvoja govora teško prepoznati pa oni često ostanu sakriveni te kasnije prerastu u kompleksnije govorne teškoće. Također, ponekad se ti simptomi i zanemaruju zbog individualnih razlika u usvajanju jezika. No, vrlo je važno da roditelji nikad ne donose sami zaključke već trebaju potražiti stručnu pomoć.

Kako bi roditelji što lakše uočili odstupanja u djetetovom razvoju govora, osmišljen je kalendar razvoja jezika i govora sa simptomima odstupanja. To je kalendar koji svima koji se bave odgojem i obrazovanjem te zdravljem predškolske djece može pomoći u praćenju govornog razvoja djece, te ih ukoliko uoče neka

odstupanja potaknuti ih da se obrate stručnjacima kako bi se djeci na vrijeme pomoglo.

Djeci s usporenim razvojem govora od velikog je značenja poticajna okolina. S djecom treba razgovarati o svemu što se radi, odnosno djecu treba poticati na govor imenujući igračke, pojave. S djecom treba biti u komunikacijskom kontaktu prilikom igre, hranjenja, oblačenja, kupanja itd. Također, djetetu treba čitati, poticati ga na čitanje, na pričanje priča te prepričavanje priča i događaja. Poticajna okolina je od velike važnosti za svu djecu, ali ako imamo dijete s usporenim razvojem govora roditelji moraju posvetiti više vremena svome djetetu te ga ne smiju zanemarivati. Pružiti djetetu ljubav, toplinu te poticajno okruženje od velikog je značaja za djetetov razvoj.

Važno je da roditelji prihvate i sebi priznaju da se djetetov razvoj govora ne odvija po planu. Roditelji tada moraju stupiti u kontakt sa stručnjacima. Vrlo je bitno da se djeci sa simptomima usporenog razvoja govora što prije pruži adekvatna stručna pomoć, kako bi se spriječilo stvaranje još većih poteškoća u razvoju govora. Također, odgojitelji imaju važnu ulogu u prepoznavanju usporenog razvoja govora kod djece, zbog toga što roditelji ponekad ne prihvaćaju da njihova djeca imaju poteškoću u razvoju. S ciljem da se uvidi koliko roditelji zapravo svjesno prihvaćaju moguće poteškoće u razvoju govora kod djece te percipiraju li roditelji i odgojitelji isto, provedeno je istraživanje. Na temelju dobivenih rezultata istraživanja možemo zaključiti kako roditelji i odgojitelji, koji su sudjelovali u istraživanju, relativno su isto procijenili razvoj govora kod djece koja su bila uključena u istraživanje.

8. Literatura

Knjige:

1. Apel, K i Masterson, J. J. (2003.) *Jezik i govor od rođenja do 6. godine*. Donji Vukojevac: Ostvarenje.
2. Bratko, D. (2007.) *Psihologija*. Zagreb: Profil.
3. Benc-Štuka, N. (2010.) *Poremećaji izgovora*. U D. Andrešić, N. Benc-Štuka (ur.), „Kako dijete govori? Razvoj govora i jezika, najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije djece predškolske dobi“. Zagreb: Planet Zoe, str.17-31.
4. Kologranić Belić, L. i sur. (2015.) *Jezični, govorni i komunikacijski poremećaji djece predškolske i školske dobi*. U J. K. Kraljević (ur.), „Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama“. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str.64-77.
5. Mesec, I. (2010.) *Razvoj jezika i govora od rođenja do sedme godine*. U D. Andrešić, N. Benc-Štuka (ur.), „Kako dijete govori? Razvoj govora i jezika, najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije djece predškolske dobi“. Zagreb: Planet Zoe, str.6-16
6. Olujčić M. (2015.) *Rano prepoznavanje odstupanja u jezičnom razvoju: probiri jezičnih sposobnosti u predškolskoj dobi*. U D. Andrešić, N. Benc-Štuka (ur.), „Kako dijete govori? Razvoj govora i jezika, najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije djece predškolske dobi“. Zagreb: Planet Zoe, str.80-100.
7. Petz, B. (2005.) *Psihologijski rječnik*. Jastrebarsko: Naklada slap.
8. Rade, R. (2015.) *Mala djeca s komunikacijskim teškoćama 1*. Zagreb: FOMA.
9. Rathus, S. A. (2000.) *Temelji psihologije*. Jastrebarsko: Naklada slap.
10. Škarić, I. (1987.) *Govorne poteškoće i njihovo uklanjanje*. Zagreb: Mladost.

Mrežni izvori:

1. Izvor:<https://klokanica.24sata.hr/jaslice/razvoj-u-drugoj-i-trecoj-godini/vodic-kroz-razvoj-govora-od-rodenja-do-skole-588> (Pristupljeno: 14. veljače 2018.)
2. Izvor:<http://www.djecjivrtic-cvrcaksolin.hr/usporen-razvoj-govora/> (Pristupljeno: 17. veljače 2018.)

9. Popis tablica

Tablica 1. Karakteristike jezično-govornog razvoja i simptomi usporenog razvoja

Tablica 2. Deskriptivni podaci za broj djece u vrtićkim skupinama

Tablica 3. Deskriptivni podaci za broj djece s obzirom na spol

Tablica 4. Deskriptivni podaci s obzirom na dob djece

Tablica 5. „Lista procjene razvoja govora kod djece predškolske dobi“

Tablica 6. Frekvencije odgovora

Sažetak

U ovom završnom radu govori se o usporenom razvoju govora kod djece predškolske dobi. U uvodnom dijelu rada upoznavanje je s jezikom i govorom te sa samim razvojem govora kao složenim procesom u kojem međusobne isprepletene uloge dijele dijete, roditelj i odgojitelj. Također, u uvodu je pobliže objašnjen uobičajeni tijek razvoja govora kod djece predškolske dobi. Zatim slijedi sama srž završnoga rada. U četvrtom poglavlju govori se o usporenom razvoju govora kod djece predškolske dobi te o uzorcima poremećaja razvoja u govoru. Također, daje se na znanje kako prepoznati dijete s usporenim razvojem govora te se ističe i važnost ranog prepoznavanja jezičnih teškoća. U radu je priložena i tablica „Karakteristike jezično-govornog razvoja i simptomi usporenog razvoja“ koja je napravljena s ciljem lakšeg razumijevanja razvoja govora i odstupanja od njega. U petom poglavlju ovog završnog rada istaknuto je kako roditelji i odgojitelji mogu poticati razvoj govora kod djece predškolske dobi. Provedeno je i korelacijsko istraživanje na način da je pedeset roditelja i osam odgojitelja ispunjavalo listu procijene razvoja govora kod djece predškolske dobi. Cilj istraživanja je bilo provjeriti slaganja procijene razvoja govora kod djeteta od strane roditelja i odgojitelja, a rezultati su pokazali da ne postoji značajna razlika u odgovorima između roditelja i odgojitelja. Možemo zaključiti kako roditelji i odgojitelji dijele u većem slučaju isto mišljenje o razvoju govora kod djece koja su sudjelovala u istraživanju.

Ključne riječi: govor, razvoj govora, usporeni razvoj govora, poticanje

Abstract

In this final paper we talk about delayed speech development in preschool children. In the introductory paragraph we explain the concepts of speech and language, as well as of speech development as a complex process in which the child, parents and educator share mutually intertwined roles. Moreover, in the introduction we illustrate in greater detail the standard progress of speech development in preschool children. Afterwards, comes the crucial point of this final paper. In the fourth chapter, we describe delayed speech development in preschool children and factors that contribute to the speech development disorder. Also, we bring forward some of the key pointers on how to identify children with delayed speech development and emphasize the importance of early diagnosis of speech impediments. In addition, this paper includes a table labelled „Speech and language development characteristics and speech delay symptoms“ with the aim to make speech development and deviations from it more comprehensible. In fifth chapter we present how parents and educators can encourage speech development in preschool children. We also conducted a correlational research in which fifty parents and eight educators completed speech development in preschool children assessment. The aim of the research was to examine correspondence between the assessment of parents and educators, and the results have shown there is no statistically significant difference between the answers of those two groups. We can conclude that in most cases parents and educators share the same opinion on speech development in children included in the research.

Key words: speech, speech development, delayed speech development, encouragement